

len akut állapotom, internáltságom, kényelmetlen helyzetem, valami üveg, amibe beleöntöttek, vagy egy bicikli, amelyikre ráültettek, és nem tudok leszállani róla...

Nem is érzem a magaménak ezt a testet... úgy nyúlok combomhoz, mintha valaki másnak a lábát tapogatná meg... semmi közöm ehhez a testhez... sose hallottam efféle szerkezetről...

Számíthatok arra, hogy ha van a léleknek örökkévalósága, nem ezekkel az adatokkal terhelve fog a lelkem a testemből szabadulva itt, azaz a végtelenségben tovább libegni, úszkálni, repkedni? A lélek alatt az eszméletemet tudom érteni, az eszméletem a földi sorsomtól függött, szerencsétlen, fertőzött, vaksi, korlátolt rab, panaszos, elfogult eszmélet volt. Igazságtalan volna, ha a mai lelkem, vagyis eszméletem maradna meg, nem is kérek belőle.

Lehet, hogy személytelen, nevemhez, emlékeimhez nem kötött eszmélet szabadul fel a testemből, mondjuk, az ember, az élet, a világ eszmélete.

1944-ben, egy novemberi hajnalon összeszedték a házunk zsidóit, elvitték egy Csáky utcai házba, annak az udvarán sorakoztattak férfit, nőt, gyereket külön-külön. Teli lett velünk az udvar. Esett az eső, egy 70 éves monoklis öregúr kicsit idegesen szólott a bennünket őrző nyilas suhancok felé: mért ácsorogtatnak itt, mért nem engedik, hogy fölmenjünk a folyosóra, legalább míg el nem visznek, hogy addig ne ázzunk.

Az egyik suhanc erre fölemelte a puskát, mellbe lőtte az öregurat. Sikoltozni kezdtek az asszonyok. A többi suhanc (vagy hat darab) röhögött, s úgy látszik, valamelyiknek a kacsintására őtána mind egyszerre fölkapták a puskájukat, és a tömeg közé céloztak. Csak hogy ránk ijesszenek. De egypár pillanatig úgy látszott, hogy most halomra lövöldöznek majd. Két hügom hozzám futott, összeborultunk, vártuk a halált. Nem volt egy borzadó gondolatom, a szívem nem vert nyargalvást, éppen csak hogy megfeszített idegekkel füleltem, különben moccsanatlan állottam, becsukott szemmel; az agyam mintha megállott volna, mint az óra.

Hügamim is körülbelül ezt vallották azután.

[A ZSIDÓSÁGRÓL]

(isten) Ki parancsolhatja rám, hogy higgyem az istent: hisz ő maga, az a mindenható nagy isten, nem tud rám parancsolni lám!

Az isten: homályos, talajtalan, kimagyarázhatatlan csuda. Épp olyan csoda a levegő is. Ha istenben hiszek, csodában hiszek, amit nem értek. Majom módra hiszek valamit, amit másoktól hallottam. Ha mondjuk a természetben hiszek, vagyis próbálok hinni, az is csak egy csodában való hit, teremtés helyett teremtdésben.

(isten) Mit vétek avval valakinek, ha nem élek istennel. Ha nem hazudok, nem csalog, nem sértek meg egy gyöngébb embert, nem nézem meg egy sánta lábát vagy egy égett

arcú leány égéssé orcáját úgy, hogy észrevegye – s nem ölök, és nem vagyok közönyös a mások szenvedései iránt –, akkor mit vétkeztem ember ellen, sőt maga a jóisten ellen is, ha csakugyan van egy fix jóisten. Pedig azt hiszem, azért, hogy ún. ateista vagyok, jobban elborzadnak tőlem a jámborok, mintha gyilkos volnék. Egy háborút végzett katonától eszük ágában sincs borzadni.

Az isten lehet, hogy csak ezen az egy világon ilyen gonosz: lehet, hogy a csillagrendszer többi pontjain más istenek járnak, kik jobban viselik magukat.

Istent hinni: önzés. A fő: hogy *én* hiszem, és jóba vagyok vele. Emberség ez?

(isten) Micsoda isten az, aki soha kétségbeejtő helyzetekbe szorult embernek nem sug tanácsot, aki éjjel a sínekre tévedt vándort nem rántja vissza, hogy jön a vonat! s aki az ártatlanul bezárt embernek börtönajtáját nem tárja ki azonnal?

(isten) Vallásosnak lenni mily önzés! Behízselgi magát az istenes az ő istenének, nem bánja aztán, ha én szenvedek, nem törődik bűnösök fájdalmaival, hitetlenek vigasztalan szívével. Embertelen!

(isten) Talán nem egy, hanem két isten működik odafenn, egy jó isten meg egy gonosz isten. Talán úgy kormányoznak, mint egy koalíciós párt, ketten. Az egyik a jót cselekszi s akarja a világon, a másik a gonoszságokat. Egyik elnyomja a másikat, persze a gonosz isten a jót. Vagy a kettő közül a jót legyőzte már a rossz, s most régen egyedül dolgozik, s lassan átalakítja a világot. Vagy az embereknek nincs is istenük, csak az állatoknak, az az isten is egy nagy-nagy állat. Az ember isteni szándék nélkül valahogy magától keletkezett a földön.

Mégiscsak kell valami istenben hinni, ember nem lehet képes ilyen nagy gonoszságra, ami az élet és benne a sorsok. Valami embernél keményebb és rondább lehet felettünk vagy alattunk, aki ezt mind intézi.

Én nem hiszem, hogy volna egy olyan isten, akit az emberek emlegetnek. Én nem hiszem, nem, nem, nem, nem hiszem azt. Nem hiszem! A homlokom kimelegszik, a szívem döföl, mint egy pata, s ver erőset, zengőt, mint egy harangnyelv – s úgy áttüzesedik, mint a napsütött körte. Szemeim világosságot néznek a világban előre, ünneppel telik meg értelmem, fel akarok emelkedni szinte, s siketen, vakon, szenvedélyesen, áhítattal és ittasan mondom, halljátok, énekelni vágyom, mint valami olvadt zsoltárt, hogy én nem hiszem; én neeem hiszeem. Szentnek érzem magam e hitemben, hogy nincsen, nem hiszem!

(isten) Bizonyára teéretted naponkint ölettetünk, és tartatunk, mint a megmetszendő juhok.

Serkenj fel, miért alszol, Uram? Kelj fel, és ne vess el minket örökké.

Miért rejtjed el a te orcáidat? És miért felejtkezel el a mi nyavalyáinkról és háborúinkról?

Mert lenyomattatott mind a poriglan a mi lelkünk, a földhöz ragadott a mi hasunk.

(isten) Nincs bebizonyítva istenről csak létének hiánya.

Mondják, hogy van isten. De hát imádnom kell őt, mert van? Ezt ki találta ki? Attól az istentől nem olvastam ezt a rendeletet sem a városházán a hirdetések között, sem az utcán a plakáton. Van. Lehet esetleg félnem tőle, mint egy cethaltól, hogy bekap, de miért imádjam, mikor imádni csak valami igazsággal és szeretettel és harmóniával teljes fenomént vagyok képes. Isten csodás teremtését bámulom, rajongok miatta, de szerzőjét nem szeretem. Előfordul, hogy odavagyok egy olyan festményért, melynek mestere egy önző, kegyetlen, utálatos vén ember. Viszont lehet vallásom isten nélkül, sőt ellenére: pl. jóság.

Én éppúgy nem vagyok zsidó, mint a csillag az égen nem zsidó, a kutyatejvirág nem zsidó, vagy a giliszta vagy a föld göröngye nem zsidó.

(isten) Csudálkozom – ha szabad – azon, hogy költő s eszes férfi, mint Wilde, művelt nagy jellemű nő, mint Eleonora Christina dán hercegnő, más nem történeti szenvedők, megszegyenítve, betegen, reménytelen, igazságtalanságtól elgázolva, Istennek kezdenek udvarolni. Hiszen ilyen állapotban láthatja az ember legtisztábban, hogy *isten nincs*, stupidnak látszik ez a megtérés előttem. Úgy ragaszkodnak az istenhez, mint az álomhoz, ami nem akar teljesezni, s egyre kevésbé teljesezhet. Mánia ez. Én is ilyen lennék, ha bezárnának, s halálos nyavalya venne elő? Lehet, én is elhülyülhetek. De most még udvarolok az eszméletem, és előre tiltakozom magam ellen.

A test zsidó vagy a lélek? Részletezni. Igen, a test zsidó. A lélek levegő, közös minden más emberrel. Aztán fordítva. Van zsidó lélek, és abszolúte elütő test a zsidóságtól.

Végül: akinek se a lelke, se a teste nem olyan. Az is zsidó? Azt mondják neki. Zsidó tehát. Vád ellene. Afféle, mintha kémkedéssel gyanúsítanak valakit, aki nem kém. Rossz helyen járt.

(isten) Nem értitek, hogy az embert nem akarom cserbenhagyni, amikor azt jajgatom, mint az égő tető, s azt suttogom, mint a téli szél, hogy: nincs isten. Az emberért teszem. Az emberek miatt. A púposok és az üldözöttek, a nyomorékok, a megszegyenültek, az unatkozók, a buták, a csúnyák miatt, akiken nem segít, akikkel nem törődik, akikkel nem akar semmi jót! Hát hogy lehet istenem az, aki ilyen világot szerkeszt?

Megszűnik egy nyelv... élő nyelv ez? Hányan beszélnek? Annál szebb, ha nincs zsidóság – az tudós lesz, aki még beszéli, mint aki a szent szanszkritot és chaldeust tudja.

Tele van bölcsességgel, költészettel, lehet egy tanszéke. Íme egy szerencsés állást kínálok az örök szerencsétlenség helyett.

Elolvadni! Levegővé válni, növénynevesítéssé válni. Ha érték vagy, ha fölény vagy, ha ideális vagy, *nem lehetsz önző*. Nem te vagy a fontos, az emberiség, a mindenki!

Minek legyen még egy nemzet, a zsidó! Nem elég van? Egy háborús chance-szal kevesebb, egy nemzet. Hol laknál? Palesztinában. Távol Londontól, Velencétől. Mikor lennél ura annak a földnek igazán? Ott az arab is! Nem lennél angol gyarmat, nyomorult züllött arab? Légy a világon, a fájdalommal élni fog, szonettek lesznek belőle és hegedűstaccatók, chaconne-ok.

Mindenki tudja, hogy zsidó vagyok, csak én nem.

Az antiszemítával szemben a tűrő, megbocsátó, ellenségét szerető zsidó: az igazi keresztény.

Ha minden élőlény fivére vagyok, minden vallást viselnem kellene velük együtt, buddhistának is kéne lennem, mohamedánnak is, meg bálványimádónak is, mint a vadember.

Vagy az egész isten, aki mily luxus, mily kényelmi kérdés az életben. Az élet azzal telik el, hogy nincs pénze az embernek. Az isten nem ad pénzt. Nem segít, a bank segít, a kiadó segít, a jó barát segít, ha segít. Az isten nem szokott segíteni. Semmit nem érünk vele. A hit tart meg, az ad reményt. Hiába, csak nincs pénz! Nem lehet élni.

Nem emlékeztek azokra, akik fölakasztották magukat? Hát akik éhen veszttek, nem olvastátok? Ki tudja, mennyit imádkoztak, míg a szájukat volt erejük kinyitni könyörögni?

Nincs magyarabb, mint én. Én maga vagyok a magyarság. Minden meghal, én nem, mert az én életem dal, napfény, természet, levegő, ami megmarad, ha a föld elrothad is.

Hogy nem harcoltam, hogy nem vitézkedem? Nem csak az a magyar, az a halál. Én az élet vagyok. Még a csupa győzelem is öli a nemzetet, hiszen a győzők is elesnek. Én a béke vagyok, mint a nőtáik, mikor gyerekek születnek, mikor lakodalmasszeker kergetik egymást, mikor szeretnek, részegeskednek, szántanak-vetnek, csókolóznak.

Aki a hazát emlegeti, az kételkedik a hazában. Nekem nem kell emlegetni, én magam vagyok a haza.

Nem csak olyan magyar van, aki katona, aki öl és megöletti magát. Van gyerek, aszszony, öreg, béna, beteg stb.

Én megpróbáltam, nem sikerült.

Haza. Mi a haza? A földje? Nem ismered. A kőzeteit megtanultad? A föld anyagát tudod, miből van? Belenéztl a földbe? Kíváncsi vagy rá? Mikor temetnek sírba, mikor kutatásnak stb. Mi mindent látsz ott! Szereted? Elnézed, hogy megfagy télen, nem sajnálsz, örülsz, hogy rödlizhatsz, korcsolyázhatsz.

És ez a föld *magyar*? Németországban nem éppen ilyen? Csehországban, Angliában, ahol akarod. Az ég a föld felett, az csak nem magyar? (De igen, az alkonyat, a csillagrendszer elnevezése a pásztornyelven.) Én tudom, de te nem tudod.

Mi a haza? A múlt, a történelem. Ismerted azokat az embereket? Zrínyit, Hunyadit. Ismerted az utolsó zsellért, ismerted a hajdút, akit a török karóba húzott? Én azt is szeretem, nem csak a díszmagyart.

A haza a jelen. Az embertársaid. A nyelv, a virág, sóhajaid, a reggelek, éjszakák álmai s álmatlansága.

A föld ellenséged. Elcsúszol rajta, s eltörök a lábad. Az égből villám sújt le, megöl. A levegőből bacilusok özönlenek a szádba.

Benned van a haza.

Mégis, a szemed mit lát egy tájon. Én nem látom azt?

Ezerszer inkább, mint te.

Rám fogják, hogy zsidó vagyok. Mintha rám fognák pl., hogy hegedűművész vagyok. Én nem tudok hegedülni.

Nem igazság, hogy csak az emberre teszik rá azt az etikettet, hogy: ez zsidó. Éppen a legérzékenyebbre, aki a teremtésben már tud szenvedni.

Miért nem osztják be az állatot is? A nyájnak 6 vagy nem tudom hány percentjére rá kéne sütni egy bélyeget a gazdája jele mellé: zsidó juh. Zsidó kutyákat kéne választani. Bizonyos fákat, virágokat stb. is zsidónak kéne tartani, hadd szenvedjenek együtt az emberekkel, akik ki lettek különítve zsidóknak.

A rózsás kertben kis fatábláskákkal meg kéne jelölni, melyek itt a zsidó rózsák, ahogy gyönyörű lányokra is rá van mondva, hogy zsidók. (Ezt részletesebben, meghatóbban.)

Nem a szenvedést (mert hisz többet szenvedhetek a lépésemért, mint eddig), a hazugságot nem akarom tovább cipelni magamon, magamban. Nem vagyok zsidó. Mesélik nekem. Nem hiszem a meséket, legfőlleg szépnek tarthatom.

Egy más korhoz, más éghajlathoz, társadalomhoz, világfelfogáshoz, idegzethez, más lényhez szabott vallás, mint ami most egy átlag európai ember.

Halvány tünődései a készülődésemnek. Nem jobb volna nyugodtan, jó modorúan élni, rezignációval?

S hátha meghaltam volna háborúban, spanyolban, autón vagy akárhogy? Vár ez énám, hivatásom, megbízatásom ez nekem?

Igen, néha ezt érzem, ezért születtem talán. Erre jó a csalódott, felháborodott életem. Talán azért születtem zsidónak, hogy én legyek a mértéke ennek az egész lehetetlenségnek, én, természetesen én jajduljak, én verjem meg a dobot, én ragasszam ki a forradalmi plakátot.

A zsidó *büszkeség* (büszke vagyok rá). Mintha azt mondaná valaki tehetetlenségében: büszke vagyok rá, hogy szívbijos vagyok.

A faji büszkeség gyerekes, megható. Én a magam részéről nem vagyok rá büszke, hogy zsidó vagy hogy magyar vagyok, vagy nem volnék rá büszke, hogy angol vagyok – az ember a büszkeséget átengedheti a hátszlónak. Az ember büszke lehet egy szép cselekedetére, egy jó választására vagy a becsületére. De a büszkeségnek passzív méltóságnak kell maradni, nem gesztusnak vagy frázisnak. Az, ami nem az én érdemem, fáradságom, az, hogy magyar vagy angol vagyok – szóval mással szemben nem fitogtatom semmi szerencsém.

A magyar, ha angolnak születik, arra büszke, hogy angol, s vice versa. Szóval ne majomkodjunk.

Fiú koromban... belenézttem az Értésítőbe meg az én bizonyítványombba, nevem mellett izr... Mit is éreztem? Nem tudom. Annyit emlékszem bonyolult merengéseimből, hogy rossznak éreztem, ítéletnek, olyasminek, mint a szekundát. S nem lázadtam, nem, nem is csodálkoztam valami elevenen. Elfogadtam, hogy szegény sorsúnak születtem. Így fogadtam el, hogy zsidónak születtem. Láttam, hogy vannak szegény sorsúak és gazdagok, vannak keresztények és zsidó sorsúak. Istenem, én a rövidebb szál gyufát húztam.

Emberek csinálták a vallásomat, akármilyen régen. Akármilyen régen élt emberek, mégis hozzám hasonló; hogy bízhatom rájuk az istenemet? Magam akarom választani a hitemet. Jogom van hozzá. Nem lehet hitbe születni, csak fajba. Embereket rázok le a nyakamról, nem istent. Emberek verdiktjeit, láthatlanba hozott ítéletét föllebbezem magamhoz, az időhöz, a világozáshoz, a szabadsághoz! Zsidóság: elfogadhatatlan sors.

Reform. Istent nem értem. Egy emberhez, az éghez orientált emberhez fűzöm a szívemet – Jézus Krisztushoz. Őt megértem, vagyis sejtem, mert két lábon járt, beszélt, a szívből beszélt. Krisztus Mózes utáni strófa a költeményben, mely a földről az égbe zeng. Krisztus haladottabb, Krisztus világitó test, modernebb Mózesnél.

Olyan istent hordjak magamban, aki hetedízigen bosszút áll? Énnekem a megbocsátó, megértő istenre van szükségem, elnéző, simogató jó barátomra. Humanizált isten kell.

A cigányt, a négert, az Angolparkba hozatott zulukat, akiket reklámkocsin visznek körül a városon fehér nemzeti (vagyis faji) leplükben, fájdalommal, irtó sajnálattal nézem. Ez a meghatottság bizonyára zsidó dolog bennem.

Nem volna szebb, lemondásaimhoz illőbb szemérmesen, az égbe nézve szenvedni (mint Szent Ágostonnak), túrni, elnézni a sorsnak, hogy zsidónak osztott be? Ezzel példát adni az embereknek, hogy: látjátok, én ezt is elviselem, mosolyogva, nagylelkűen.

Nem. Ez mint a betegség, mellyel a leglemondóbb lélek is orvoshoz megy. S majdnem becsületügy. Nem engedek magamon hazugságot száradni. *S nem csak az én ügyem, igazságom ügye, melyet a világon kell szétfeszítenem, mint madárnak a szárnyát.*

Zsidó a gyöngeségem? Az asszonyok, akik gyöngék, mind zsidók? A belátástalanságom zsidó? A gyerekek, akik nem látják be a rendet, azok is mind zsidók? Az asszonyok, akik pacifisták, azok is zsidók? Aquinói Tamás, Assisi Ferenc, zsidók ezek, drága szentjeim!

Bennem annyi a zsidó – mondjuk 6 percent, mint Magyarország lakosságában.

Ennek a mai antiszemitizmusnak a szemébe nézni olyan, mint a revolver csövébe nézni, ha rád szegezik. Nem várhatsz napfölkeltét abból a fekete csőből, úgy nem várhatsz szeretetet, emberséget, megértést ettől az antiszemitizmustól.

Kifogásaim: nekem nem kell a kóser, nekem nem kell Jeruzsálem, én az európai négy évszak neveltje vagyok, a lelkiütemnek kell az ős, a hó. A hús tavasz, a novemberi köd és sár is kell nekem, azon file-t, batikot, valenciennes-t élvezek. Én európai vagyok.

Félzsidó, harmadzsidó, tizedzsidó legyek? De mi üdvöm nekem a zsidóságomból? A szenvedés, az, hogy üldöznek érte, csak az? Jó. Ha nem ismerném a szenvedést, a szégyent, a fájdalmat magyar sorsomból, akkor kapva kapnék a zsidóságon, akkor inhalálnám mohón, akkor siető lépésekkel indulnék a szenvedésnek eme mesekertjébe, a zsidó felekezetbe.

Nem, nem akarok a zsidó temetőben feküdni, ott nem tudok felkiáltani, protestálni, az igazamat az égre trombitálni! Akárhol, akármilyen árokparton, szemétgödörben, mind egy; csak az borzaszt, hogy a végtelenségek végtelenjén át a tévedést és hazugságot őrizzem összeszorított fogaim közt.

Szeret engem a hazám! Szeret! A virág ideadja a szagát, a föld kenyeret ad, és sírt fog adni, a magyar földön született kutya nyalja a kezem, emberek is szeretnek, az is, aki tudja, hogy zsidó vagyok. Csak az én belső hasadásom a kérdés. Nem lehetek két nemzeté, két hazáé.

A madárnak két hazát adott végzete. A zsidónak egyet sem adott. Van egy valóságos hazája, az imaginárius haza lesz a számára, mert nem akarja neki elhinni, hogy édes hú fia – van egy imaginárius hazája, amelyet nem ismer, nem ért, nem érez.

Csodálatos... az antiszemita láng most lobbant fel, Trianon után igazán. Mikor egyebbe volt a zsidó minden más magyarral, hisz Trianon minden magyar sötét életrajza. Tragikus!

Az imádság (teli Jeruzsálemmel) felületes, hiszen senki komolyan nem érzi, amit imádkozik. A szépsége ragadja el, a misztikum. A babona fekszi meg a lelkét a hívőnek. Terror alatt van. Ő maga nem tud szelektálni az imádkoznivalóban. Ha kivesszük az idegen, messze, elmúlt államba való nosztalgiát az imádságaikból, ami marad, az minden keresztény felekezet templomában elimádkozható, magyarul. Tehát csak az illetéktelen, helytelen álmodni kell kivenni az imádkóból.

A bűntök legnagyobbbrészt hazafias bűntök.

A vallásom... talán rám bízják, mennyi s milyen istent hiszek?

A fajból pedig érezni kéne valamit, nem? Itt születtem, itt született valamennyi ősöm, amennyit sejteni lehet, amennyiről tudok – a szépapám nagyapjának is magyar volt az anyanyelve, magyar levegőt szívott, magyar állat húsát ette, magyar állat tejét itta, magyar bors, só, paprika, petrezselyem, saláta stb. fűszerezte az eledelet, az arca itt hasonult (ha ugyan nem Árpáddal jött be) a magyar arcokhoz, a természete a természetükhöz, bort szeretett, danolta a nótáikat – hát nekem égbekiáltó meglepetés volt, mikor tudomásomra adták, hogy én más faj gyermeke vagyok.

Hogy a faj tagadása is faji tulajdonság? Ez új paradoxon. De belemegyek. Segít nekem. Akin a fajta látszik, s tagadja – szerencsétlen, az menekül egy másik fajba, ki lehet nevetni, de hiszen ő az első lépés, a nehéz első lépés. Ő összeházasodik egy magyar lánnyal, a tizedik unokája biztos nem lesz már zsidó fajta.

Nekem meg nincs egy gondolatom, ösztönöm, mozdulatom, ami zsidó fajbéli. – Engem kisajátított ez a vallás, ez a faj. Mint egy bitang juhót, elfogott, s rám sütötte a maga tüzes vasát. (De ez belül nem hatott rám.) De akármi zsidó maradt bennem, azt nem szégyellem, *hiszen az nem szégyen*, csak alkalmatlanság, balszerencse, mikor egyszer ennyire nem ünnepelt ez a vallás.

Hadrián császár kivégeztetett egy zsidót, mert az köszönni mert neki. És nemsokára kivégeztetett egy zsidót, mert az nem köszönt neki. – Hol itt az igazság? – kérdezte tőle egy bölcs. „Én nem igazságot akarok – felelte Hadrián –, én zsidókat akarok ölni.” (A Talmudból.)

Hallgatni, ez a vége az életben annak a komplexumnak, amit az ember zsidósága jelent.

Durvaság volt a sorstól, hogy zsidónak osztott be. Erősebb emberekkel szabad csak tennie.

Hazafias, hazafiatlan, hazafias, hazafi – ezeknek a fogalmaknak meg kell szűnniök. Arról az emberről, aki lát, nem szokták – pláne dicsérőleg – megállapítani, hogy nem vak.

Hazafiatlanságot egyet tudok megállapítani, azt a katonát, aki katonai titkokat bocsát áruba ellenséges országnak.

Még itt is, a hazaárulás terén el tudok egy isten feletti igazságot képzelni. Valaki a békéért – ha még nem örök béke – teszi tönkre a hazája háborús terveit, érdekeit. Minden ország teli lesz ilyen hazaárulókkal.

Ha van isten, ha az olyan, amilyennek én követelem, lehajol, amikor büszkén kifeszülök itt, megveregeti a vállam.

Zsidónak lenni szamárság.

A régi ötlet: hogy osszák fel egyenlően a zsidóságot a lelkek közt, szolgáljon egy évet mindenki.

S hogy a felnőtt zsidót vegyék valami esti kurzus alá: magyarázzák meg neki, mi az a zsidóság, hisz ő nem tudja. Vigasztalják valahogy, hisz a templomba nem megy, nem imádkozik otthon, ha tenné is, nem érti a hipnotikus héber mondókákat, próbálják megértetni vele, hogy csak valami különös erkölcsi tartalma van. Mert nem tudja, miért szenved ilyen ostobán.

Kik térnek ki, és kik nem? Van itt egy kis rendetlenség. Rothschildnak nem kell kitérni, ő úgy is Rothschild, sőt csak így Rothschild. De Rothschildon alul a bárók kitérnek. De még van zsidó báró is. Az arisztokraták érintkezni még érintkeznek – kivétellel – zsidó báróval, de házasodni már nem házasodnak például. Az érintkezésnek is vannak demarkációi. Pl. elmennek egy zsidó báró estélyére, de nem hívják meg azt a zsidó bárót az asztalukhoz. (Olyan is van, aki meghívja? Talán.) Meghívja a bankárt, akivel pénzügyi tárgyalásai vannak. A híres hegedűst is, koncertezni, csakúgy, mint a bűvészt, de ez még nem társadalmi érintkezés. (Végignyomozni ezt a kérdést.)

Vajda János – özvegye szerint – át akart térni a zsidó hitre. Feleségét is magával akarta rántani a zsidóságra. Jártak tanulni a zsidó hittant. Azon múlt a dolog, hogy a zsidó hitközség ragaszkodott a körülmételéshez. Vajda ekkor ötven éven felül volt. Úgy látszik, kicsit örült volt mégis Vajda János.

Spira munkácsi csodarabbi a lányát férjhez adta; hetedhét országra szóló lakzi volt. A Fox-gyár elküldte fotóriporterét. A csodapap belebeszél a felvevőgépbe. Ezért a szent zsidók sajtója támadta. A pap sürgönyözött a Foxnak, hogy nem szabad kiadni a felvételt. A Fox füttyölt rá. A csodapap megátkozta a Foxot.

Erős embernek való. Én gyöngye vagyok. Olyan gyöngye, hogy az is fáj, ha simogatnak... Hát még ha püfölnek.

Nem érzem magam zsidónak. Vállalom, de nem érzem. Ehhez, barátom, zsidónak kéne lenned, hogy elhidd, hogy úgy érezd, vagyis ne érezd zsidóságot, tapogasd, kérdegesd, ásd fel, és kutasd át magad... és aztán te is csudálkoznál, mint én, mi ez, honnan jön ez ebbe a szervezetbe, pszichébe, ez az adat, ez a tulajdonság, ez a különbség? Éppúgy nem vagyok zsidó életemben, mint halálomban nem leszek, a sírban a csontom.

Jó. Csakhogy az ember nem „születik bele” vallásba. A vallást ráadják, mikor megszületett.

A bárány se születik bele a gazdájába. A birkaságba születik bele. A legelésbe, a teremtésbe, a vad nyers életbe. Rásütik a bélyeget, megcsipkézik a fülét. Ennek meg ennek a gazdának a birkája vagy. A zsidó istené.

Keresem, keresem magamban a zsidót. Találok a zsidó bűnök közül csakugyan nem is egyet: gyengeséget, harciatlanságot. Kommunizmust nem éppen, de az önfeláldozásig való testvérérzést a többi emberrel. A pénz uralmától való halálos borzadást. Béke és szeretet vágyát, amely minden országhatárt elmos, mint az özönvíz. De ezek a Krisztus nevű zsidónak a bűnei.

A gesztusokat, melyeket idegességemben teszek, ti ítéljétek meg, zsidó fajú taglejtések-é, én csak annyit tudok, hogy minden ideges embernek nyugtalanabbak a mozdulatai, mint az idegtelenekéi.

Soha nincs pénzem, az még idegesebbé tesz persze. Orromban, fülemben, lábam hajlásában, hangom színében semmi zsidót sem találtak, akik ismernek. Új ismerősök szidták előttem a zsidót, fel kellett őket világosítanom, hogy zsidó vagyok, nem illik ezt hallgatnom.

Tőlem sokszor kérdezte valaki: maga ugye nem érzi? (Dehogynem.)

Az okoskodásom, az igazságom, a magyarságomért való harcom olyan, mint a légy vergődése, aki megragad a légyapáron. A zsidóságra ragadtam, hiába rángatom szárnyaimat. El kell halnom.

D. grófné, kinek kastélyában egy pár napot töltöttem, egy ebéd után (kézimunkázott, kis társaság), szóba hozta az istent.

– Ugye, szükség van istenre?

– Ó, igen – mondom –, az isten nagy szerencséje a léleknek.

Rátértem, rá kellett térnem, hogy zsidó vagyok, amit ő persze tapintatból elkerült... s akkor azt mondta: ha istennek én is szükségét érzem, miért maradok pogány? (Már mint zsidó.)

Én egész különös fajokat látok.

Az isten nem minden embert teremt a saját képére. Némelyiket a disznó képére teremt, némelyiket a ló képére, némelyiket a juh, némelyiket a foka, némelyiket a rhinocerosz meg a krokodilus képére. Ezek minden nemzetben egyformán hasonlítanak Európában meg Amerikában.

Nem külön fajok ezek a disznó-, kecske- meg krokodilfejűek? Állatember-fajok.

Láttam kistisztviselő, koldus, paraszt, munkás, soffőr, katona, pincér, színész stb. foglalkozást, minden nemzetben egyformákat.

Úgynevezett költő voltam, nem választottak be a Társaságokba, nem hívtak meg soha a miniszterelnöki, kormányzói fogadóestekre. Az irodalomtörténészek, akik életemben a könyveiket kiadták, vagy elhallgattak, vagy egy pár sorban elintézték hamisan, ellenségesen. Úgy éreztem magam, mint az énekes, aki taps nélkül énekel egész életében, úgy láttam, hogy háttal fordul nekem Magyarország, és bedugja a két fülét.

„Elhagyta ősei hitét.” (Hány ilyen frázissal terrorizálják az embert életében!) Csak én tartozom őseimnek? Mért nem vigyáztak arra a hazára, hogy el ne pusztuljon, és én ne legyek menekült, számkivetett, üldözött, pórul járt!?

Az én hazaszeretetem suttogás, mint a szeretőké, s hallgatás, mint a szeretőké. – Nem szabad, mert nem illik, komikus volna, ha én is őseim gyanánt említeném Árpádot és Álmost vagy a török alatt szenvedő magyarokat.

Van nekem hazám, és én annak a legédesebb gyereke vagyok. Összebúvunk, kinek mi köze a mi szerelmünkhöz. A nádasa nekem szeret susogni, a szó, a nóta, az emberek íze, szép szavak, közmondások, káromkodások – kinek szólna a lelke, zamata, humora – ki érti, érzi jobban? Nem tudok csak magyarul udvarolni, susogni bizalmas együttlétben avval, akit szeretek; nem tudok nevetni, csak ha magyarul beszélek; nem tudok verset írni csak magyarul stb.

Az emberekért jajdulok, én jobb zsidó vagyok mindnél. Nem bírom a szenvedést nézni. Ki akarom őket venni az isten kezéből, aki szenvedtetí, a zsidó isten kezéből.

Zsidó tanárok, irodalomkutatók, rajongói a magyar nyelvnek, kultúrának! Áldozatos némelyiknek aszkéta élete. Mintha meg akarnák hálálni a buzgalmukkal, hogy a magyarság kenyeret, polgárjogot, megbecsülést adott nekik. Bennem ebből a hálából semmi sincs. Magyar vagyok, mint akárki más magyar. Nem tudok belátni semmit, amit tán be kéne látnom ezen a világon. Ilyen vagyok, mit tegyek.

A lengyel nemesektől vették részint *meg*, aztán át a szent zsidók azt a strámlit (hernyósapkát) és kaftánt, fehér harisnyát, csizmát, amit mi falusi zsidó gyerekek mint zsidó díszruhát csudáltunk a csodarabbin. Szóval ez a leghűbb és legbigottabb zsidó ünneplő, amely szinte szentté teszi a viselőjét, az elnyomó lengyel díszruhája. Semmi köze a régi Palesztinához.

Nem olyan egyszerű, be kell látni, zsidóból kereszténnyé lenni, mint reformátusból katolikussá. Itt egy olyan terrorja van a hagyománynak, olyan beléje nevelt választott nép küldetésérzet, szent nép tudat, ami vakon uralkodik a legprimitívebb zsidóban is, aki tojással kereskedik vagy ügynökösködik, és akire nem lehet ráfogni, hogy a többi népet tanítja a földön. Meg kellene értetni velük, hogy már betöltötték a hivatásukat mint zsidóság.

Nem érthet, nem fogadhat el engem egy párizsi író. (Elmesélni, mit *nem* írhatok én itt.) Ő szabad, ő francia – a haza náluk más fogalom. Aktív, mert betegek vagyunk és voltunk mindig Európának. Én magyar vagyok. Nem is kívánok más lenni. Nekem olyan magyarnak kell lenni, amilyen franciának a nem zsidó franciának sem kell lennie.

A spanyol táncosnővel való esetem. Megkérdezte egy fiakkeren való kirándulásunkkor, még az udvarlás alatt (amely két napig tartott), hogy nem vagyok-e zsidó véletlenül? Elszomorodtam, ez volt az első megrendülésem talán ebben a vonatkozásban életemben. Nevettem. Valahogy nem feleltem. Többet nem tért rá vissza. Magam mondtam meg neki, mikor felvitt hálni, az első ölelkézésünk után. Most már nem szeretsz? – azt mond-

ta, sose szeretett zsidót, csak pénzért, sokért... Ezért kérdezte – bocsássak meg neki. „De ha tudtam volna, hogy zsidó vagy, nem lettem volna a szeretőd. Most már mit csináljak, szeretlek.” – És akkor beszéltem neki kicsit, nem emlékszem már, hogy mit, olyasmit, hogy ez állati probléma, nem méltó emberekhez az ilyen kérdés... sokat nem is beszélhettem, mert elkezdett csókolni; nagyon csókos volt.

(háború) Háttal akartam fordulni magamnak. Vállalni akartam, amit embernek próbálni kell. Meg fogom tenni valahogy, ahogy a többi... azt képzeltem. Lehet. Nem voltam egész beszámítható. Mert a harag, mint a kéj, a kétségbeesés is furor brevis. Mert kétségbeesett az ember, aki vagyok. Bátor is, gyáva is vagyok, mint más. De ez más kérdés. Szabad ölni, de nem tudok. Irányzék, lövészög stb.... Elhülyültem. Kérdezzék meg, ma is itt vannak, akikkel voltam, golyók füttyültek a fülem mellett... Vállalom ma is örökre a háborútlan hitet. Ha ez zsidó, vállalom. Ha csak a zsidó volna pacifista, meg kéne mondani. Mindenkinék át kéne térni, hogy a békét megmentsük a világnak. Nem biztos, hogy jó sokáig élni, ágyban halni – a háború a halál miatt van, talán az a legjobb? Nem, nem, nem, ahogy gyakorlatra kerül – nem, nem, nem! Ostoba öngyilkosság, rabság, szegény, csúnya, csúnya, csúnya. Csak a hideg verejtéket látom, csak a genny-szagot érzem, az apák, gyerekek, nők sírását, megőrülését láttam, látom. Nem, nem, nem.

A nemzet... ez az óriási macska, amely elnyávogja magát, ha valahol a farkára lépnek.

1937, az antiszemitizmus mélypontján Munkácsi Bernát, Kertész Manó, Kúnos Ignác nyelvészek egy kávéház zajában cseremisztörök-japán–finnugor szavakat sütögetnek egymásra... magyar nyelvkuatás.

Egy szegény lúdtalpas zsidó pincér. Nagyságos uram, én csak annyit mondok, éppen elég volt hatezer évig kiválasztott népek lenni, most már válasszon a jóisten másik népet.

Diskurzus zsidó munkások közt a bútorgyárban. Ők se tudják, meddig túrik őket.

– Én mérget gyűjtök. Beadom a feleségemnek, gyerekeknek, minek éljenek, a végén én veszem be.

– Jaj, jaj, nincs is már annyi mérge, amennyi kéne. Gondolja el, Németországban, Ausztriában, Csehországban mennyi zsidónak kell.

– Na, ha nincs mérge, emelet mindig van.

Az Úr kicsi népet választott. Miért nem nagyot? Ott volt Egyiptom, Perzsia, Assyria, Róma népe. Úgy látszik, a kicsit jobban számon lehet tartani, ráncba szedni, megnevelni, kifinomítani. Ma is ha választottnak óhajtod érezni magad, ne légy közönséges nagy nép, az, amiből sok van, olcsó, unalmas, nem? És így ápolhatsz békét, tudományt, egymás szeretetét, hiszen össze vagy jobban szorulva, jobban megismerheted egymást stb.